

Nye busk- og bladlav 1999. Lav i Østfold 8

BJØRN PETTER LØFALL

Løfall, B.P. 2000. Nye busk- og bladlav 1999. Lav i Østfold 8. *Natur i Østfold 19(1)*: 29-33.

I 1999 ble spisslav *Cladonia acuminata*, falsk snømållav *Melanelia septentrionalis* og frynseskjold *Umbilicaria cylindrica* funnet nye for Østfold. Spisslav vokste på sildreberg v/Glomma, på Lystadtangen, Skiptvet. Falsk snømållav ble funnet på rognegreiner ved Rogndalen i Sarpsborg. Frynseskjold vokste på steinblokk på Brattåsen, Halden og Sæter ved Øyeren, Trøgstad. Snøskjerpe *Cetraria delisei* og fjellgaffellav *Cladonia subfurcata* som tidligere er rapportert fra Østfold, er bekreftet med innsamlinger.

Bjørn Petter Løfall, Åslivn. 20B, 1890 Rakkestad, e-post: bpl@c2i.net

Metode og materiale

I 1999 samlet forfatteren omtrent 1150 belegg, og skrev ca. 150 krysslister med drøye 5 500 registreringer av lav i Østfold. I tillegg ble registreringene av lav på Rune H. Økland sine myrkryst-

lister fra 1976 og 1983 lagt inn i Norsk Lav-database, NLD. Pr. 1. mars 2000 foreligger det knapt 24 000 registreringer av makrolav fra fylket. Både innsamlinger og krysslister-

Fig. 1. Frynseskjold *Umbilicaria cylindrica*. Illustrasjon fra Volkmar, W. 1995. *Die Flechten Baden-Württembergs, Teil 2.* (forstørrelse ca. 4x).

registreringer er tilgjengelig på NLD (<http://www.toyen.uio.no/botanisk/lavherb.htm>).

Målsettingen min har vært å samle flest mulig arter i hver Østfoldkommune. Pr. 1. mars 2000 er det i gjennomsnitt samlet 153 arter i hver kommune. I Hobøl er det samlet 127 arter som er lavest registrerte antall i fylket, mens Rakkestad har flest med 181 arter. I Østfold er det kjent 241 arter etter artsutvalget til Krog m.fl. (1994) og Tønsberg (1995).

Makrolav er nå trolig den nest beste kartlagte "organismegruppe" i Østfold, sannsynligvis bare forbigått av fugl. Imidlertid er tilgjengeligheten til informasjonen på makrolav langt bedre enn fugl, og andre organismegrupper. Det er nok å forholde seg til én kilde for å få fatt i ca. 98% av opplysningene om lav i Østfold (NLD). For å oppnå tilsvarende kunnskapsnivå på karplanter må en ha mer enn 100.000 registreringer av de drøyt 1.500 registrerte artene i Østfold. I de oftestlige samlingene finnes det nå ca. 15.000 registreringer av karplanter fra fylket.

De nye Østfold-artene

Spisslav *Cladonia acuminata*

Spisslav ble funnet på sildreberg v/Glomma på Lystadtangen i Skiptvet den 18. august 1999. Arten vokser på marken, særlig på kalkrikt substrat (Krog m.fl. 1994). I Sverige skal den finnes eksponert på marka, på grus og småsten, iblant på sand, mose og blottlagt jord (Hallingbäck 1995). Lokaliteten i Skiptvet består av fattig berg (gneis) som oversildres av næringsrikt vann fra overliggende marine avsetninger (leire). Spisslav er foreløpig funnet kun på en lokalitet, men er sannsynlig oversett. Det er mange arter begerlav *Cladonia* spp. som vokser på sildreberg langs Glomma, men begerlavene er ofte dårlig utviklede. De bestemmes derfor oftest ved hjelp av kjemisk analyse på laboratoriet til Botanisk museum, Oslo.

Falsk snømållav *Melanelia septentrionalis*

Falsk snømållav ble funnet på en åkerholme med yngre løvtrær ved Rogndalen i Sarpsborg den 24.

oktober 1999. Arten er kjent fra barken på løvtrær, ofte or eller vier, i innlandet fra lavlandet til over 1000 meter (Hallingbäck 1995, Krog m.fl. 1994). På lokaliteten i Sarpsborg vokste falsk snømållav på barkkledde greiner av rogn. Falsk snømållav ligner mye på den langt vanligere arten snømållav *Melanelia olivacea* som i hovedsak vokser på bjørk (Krog m.fl. 1994). Imidlertid er snømållav funnet på flere løvtrearter i Østfold uten at preferanse for enkelte løvtreslag. Begge arter kan derfor tenkes å vokse side om side på samme tre i Østfold.

Frynseskjold *Umbilicaria cylindrica*

Frynseskjold (fig.1) ble først funnet på en eksponert steinblokk i Brattåsen naturreservat, Halden 25. april 1999. Senere ble den funnet på en eksponert steinblokk v/Øyeren nær Sæter i Trøgstad. Begge forekomstene, som er svært små, ble funnet på fattig berg (gneis). Arten skal være vanlig i hele Norge (Krog m.fl. 1994). I Sverige er den rapportert fra blokker og klipper av silikatstein på eksponerte klipper i fjellet og ras- og bergbranter, bergheller og murer. Den angis som temmelig alminnelig bare sør til "nordre Mellom-Sverige" (Hallingbäck 1995). Frynseskjold er funnet spredt i de svenske landskapene Värmland, Dalsland og Bohuslän (Hasselrot 1953). Frynseskjold ble ettersøkt på seks tidligere kjente lokaliteter i sørvestre Sverige, alle med negativt resultat. Også andre nordlige lavararter i sørvestre Sverige har forsvunnet fra flere kjente lokaliteter (Ekman 1997).

Eldre funn bekreftet

Snøskjerpe *Cetraria delisei* og fjellgaffellav *Cladonia subfurcata* er tidligere angitt fra Østfold (Økland 1989a, 1989b). Disse ble imidlertid ikke regnet som Østfold-arter før de ble kontrollerbare (Løfall 1998). Materiale av begge artene er nå levert til lavherbariet, Botanisk hage og museum, Oslo. Begge artene ble funnet på nye lokaliteter i 1999.

Snøskjerpe *Cetraria delisei*

Snøskjerpe ble første gang samlet i Østfold 28. juni 1983 på Finnmosan i Rømskog av Rune H.

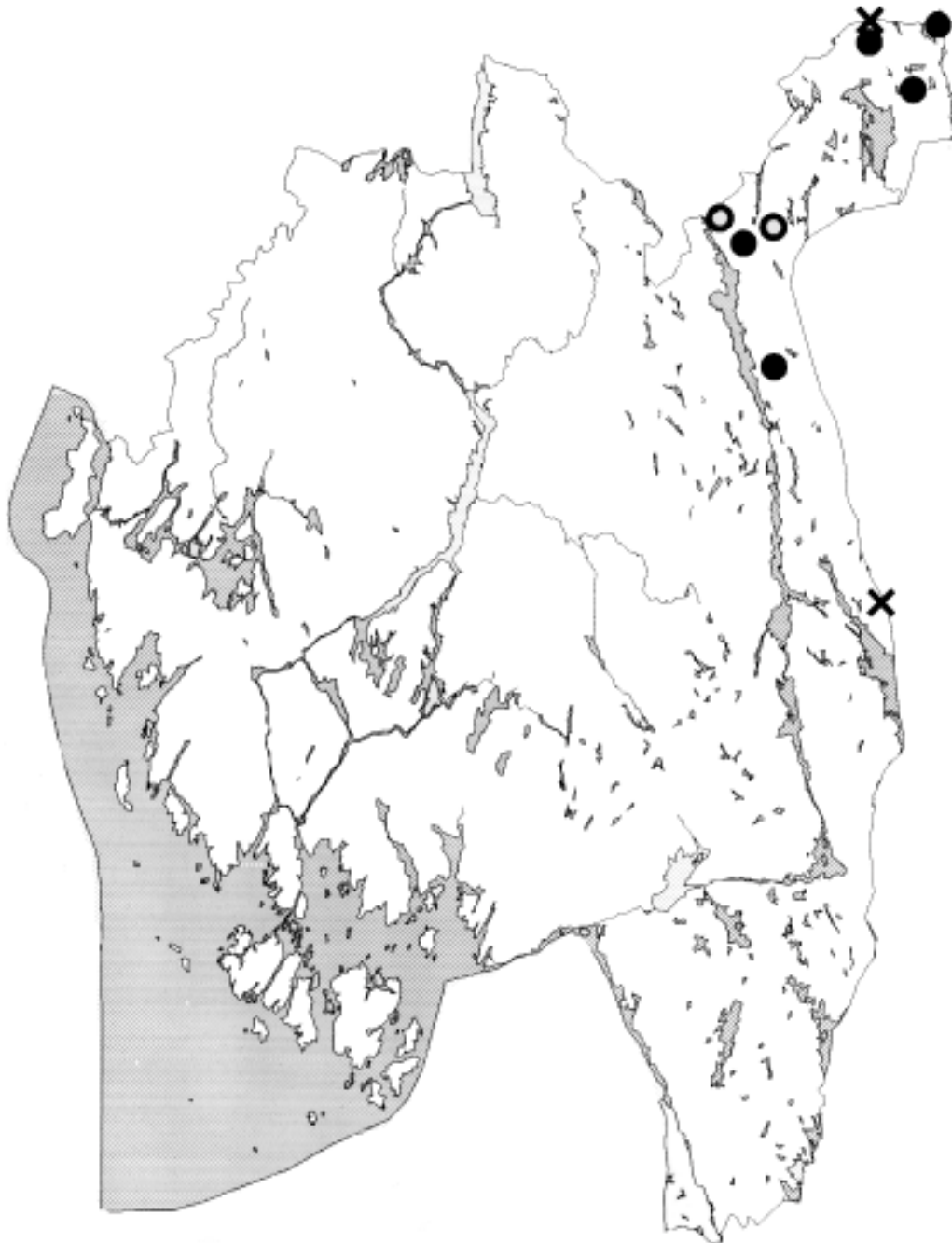

Fig. 2. Utbredelse av snøskjerpe *Cetraria delisei* i Østfold. Fylte sirkler er belagte funn. Åpne sirkler er publiserte, ikke belagte funn. Kryss er krysslisteregistreringer.

Økland. Den ble funnet på ytterligere 6 andre myrer nordøst i Østfold (jfr. Økland 1989a) samme år. I 1999 ble den funnet over torvmose på fastmatte i fattigmyr på Langvikmåsan, Rømskog. Figur 2 viser utbredelsen i Østfold.

Snøskjerpe vokser i tette tuer eller matter på marka, særlig snøleier, vanlig i fjellet og nordlige trakter, mer sjelden i lavlandet (Krog m.fl. 1994). I Sverige angis den på marka på torv og blant torvmose i snøleier, åpen nedbørsmyr og "hällmark" (grunnlendt skogsmark med mye berg i dagen) (Hallingbäck 1995). Den er kjent fra 25 lokaliteter i sørvestre Värmland, Sverige, alle på myr (Fransson 1972). I svensk sammenheng har arten sin sørvestligste forekomst nord i Dalsland (Hasselrot 1953).

Fjellgaffellav *Cladonia subfurcata*

Fjellgaffellav ble samlet for første gang i Østfold den 30. juni 1983 på Gåsemosan i Rømskog av Rune H. Økland. Arten ble funnet på ytterligere to lokaliteter samme år (jfr. Økland 1989a). Den ene lokaliteten er Kisselbergmosen i Marker, hvor fjellgaffellav ble registrert flere steder etter grundige vegetasjonsstudier (Økland 1989b). I 1999 ble fjellgaffellav gjenfunnet på Kisselbergmosen og på en lokalitet i Sarpsborg. På Kisselbergmosen vokste den blant torvmose i en stor torvmosetue på nedbørsmyr. I Sarpsborg ble fjellgaffellav funnet på berg med tynt humuslag i fattig furuskog. Arten er trolig oversett siden den er vanskelig å skille fra andre langt mer utbredte arter.

I Norge er fjellgaffellav kjent som marklevende, særlig langs kysten og til fjells (Krog m.fl. 1994). I Sverige angis den fra mark med torv, dy og humus samt blokker og "hällmark". Habitatene er åpen nedbørsmyr, bergbranter, bergheller og snøleier (Hallingbäck 1995). Arten er kjent fra sju lokaliteter i sørvestre Värmland, Sverige, hvorav seks funn er fra myr og ett funn på "hällmark" (Fransson 1972). I Sverige er arten påvist sør til Småland, og de fleste sørsvenske forekomstene finnes på myr (Hasselrot 1953).

Takk

Førstekonservator Einar Timdal, Botanisk hage og museum, Oslo, takkes for bestemmelse og kontroll av innsamlet materiale. Rune Halvorsen Økland har overlevert sine innsamlinger til lavherbariet Botanisk hage og museum, Oslo slik at opplysningene er tilgjengelig på NLD. Bård Andersen, Aremark har vært guide til fine lokaliteter. Naturfondet i Østfold har dekket noe av reiseutgiftene. Fylkesmannens miljøvernnavdeling har gitt tillatelse til å samle inn lav i naturreservater.

Litteratur

- Ekman, S. 1997. Prosjektets innhold, metoder og resultat i korthet, s. 33-39 i: Arup, U., Ekman, S., Kärnefält, I. & Mattson, J.-E. (red.) *Skyddsvärda lavar i sydvästra Sverige*. SBT-förlaget, Lund. 276s.
- Fransson, S. 1972. Myrvegetation i sydvästra Värmland. *Acta Phytogeographica Suecica* 57: 1-133.
- Hallingbäck, T. 1995. *Ekologisk katalog över lavar*. Artdatabanken, Uppsala. 141s.
- Hasselrot, T.E. 1953. Nordliga lavar i Syd- och Mellansverige. *Acta Phytogeographica Suecica* 33: 1-200 + 29 kart.
- Løfall, B.P. 1998. Nye busk- og bladlav. Lav i Østfold 6. *Natur i Østfold* 17(1-2): 25-30.
- Krog, H., Østhagen, H. & Tønsberg, T. 1994. *Lavflora. Norske busk- og bladlav*. 2 rev. utg. ved Krog, H. & Tønsberg, T. Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø. 368s.
- Tønsberg, T. 1995. *Cladonia incrassata* new to Norway, and the problem of *C. anitae* in Europe. *Graphis Scripta* 7: 61-65.
- Økland, R. H. 1989a. Hydromorphology and phytogeography of mires in inner Østfold. *Opera Botanica* 97: 1-122.
- Økland, R. H. 1989b. A phytocological study of mire Northern Kisselbergmosen, SE Norway. I. Introduction, flora, vegetation and ecological conditions. *Sommerfeltia* 8: 1-172.

Innsamlet materiale og krysslisteregistreringer

Angivelser av alle refererte funn er tilgjengelig fra NLD (<http://www.toyen.uio.no/botanisk/lavherb.htm>) med unntak av to litteraturangivelser. Nummeret i klammeparentes referer til journalnummeret i Botanisk hage og museum, Oslo.

SNØSKJERPE *Cetraria delisei*

Marker, Rødenes, Lindtjernmosen, UTM(ED50):

PM 48 12, 165 m o.h., i regressiv fastmatte, ombrogen, 06.07.1983, Økland, Rune H. RHØ 159/83 [O-L41095].

Marker, Rødenes, Spernesmosen, UTM(WGS84):

PM 50 01-02, 140 m o.h., 06.07.1983, Økland, Rune H. RHØ 166/83 [O-L41097].

Marker, Øymark: Store Bredmose, UTM(ED50): PL

59-60 82-83, 180 m o.h., myr, 07.07.1983, Økland, Rune H. rhø-m70 [Kryssliste].

Rømskog, Rømskog: Finnmosen, UTM(ED50): PM

63 30, 250 m o.h., i regr. fastmatte, ekstremfattig, 28.06.1983, Økland, Rune H. RHØ 52/83 [O-L41124].

Rømskog, Myr NV f Tjernmoen, UTM(ED50): PM

57 29-30, 180 m o.h., myr, 05.07.1983, Økland, Rune H. rhø-m64 [Kryssliste].

Rømskog, Myr NW f. Nedgropa, UTM(ED50): PM

57 29, 175 m o.h., i ombrotrof fastmatte, 05.07.1983, Økland, Rune H. RHØ 150/83 [O-L41094].

Rømskog, Langvikmåsan nord, UTM(WGS84): PM

620 257, 290 m o.h., over torvmose på fastmatte i fattigmyr, 24.07.1999, Løfall, Bjørn Petter bpl-L5606, bpl-5607 [O-L43567, O-L43568].

Publiserte, ikke belagte funn:

Marker, N Kisselbergmosen, UTM(ED50): PL 50

13-15, 290-305 m o.h. (Økland 1989a, 1989b).

Marker, Langrasta/Fossemyra UTM(ED50): PM 45-

46 13-14, 135 m o.h. (Økland 1989a).

SPISSLAV *Cladonia acuminata*

Skiptvet, Lystadtangen, UTM(WGS84): PL 244 908,

30 m o.h., på sildreberg i Glommas øvre flomsone, 18.08.1999, Løfall, Bjørn Petter bpl-L5839 <Note: TLC 17/12-1999: Norstictic, atranorin. Det. Einar Timdal> [O-L43801].

FJELLGAFFELLAV *Cladonia subfurcata*

Marker, Kisselbergmosen sørøst (naturreservat),

UTM(WGS84): PM 507 136, 300 m o.h., blant torvmose på myr, 10.07.1999, Løfall, Bjørn Petter bpl-L5476 [O-L43436].

Rakkestad, Berbymosen, UTM(ED50): PL 42-43 93-

94, 185 m o.h., myr, 01.07.1983, Økland, Rune H. rhø-m51 [Kryssliste].

Rømskog, Rømskog, Gåsemosen, UTM(ED50): PM

62 23, 245 m o.h., i ombrotrof fastmatte, 30.06.1983, Økland, Rune H. RHØ 82/83 [O-L41121].

Sarpsborg, Sætertjennet, sørvest for, UTM(WGS84):

PL 176 848, 190 m o.h., på berg med tynt humuslag, 15.08.1999, Løfall, Bjørn Petter bpl-L5833 <Note: Conf. Einar Timdal> [O-L43795].

FALSK SNØMÅLLAV *Melanelia septentrionalis*

Sarpsborg, Rogndalen, UTM(WGS84): PL 260 826,

90 m o.h., på rognegreiner (*Sorbus aucuparia*), åkerholme, 24.10.1999, Løfall, Bjørn Petter bpl-L6182 <Note: Conf. Einar Timdal> [O-L44144].

FRYNSESKJOLD *Umbilicaria cylindrica*

Halden, Brekke sluse, nordøst for (Brattåsen natur-

reservat), UTM(WGS84): PL 464 597, 150 m o.h., på steinblokk, fattig furuskog, 25.04.1999, Løfall, Bjørn Petter/Andersen, Bård bpl-L4941 <Note: Sparsomt, kun ett ind. halvparten samlet, TLC 21/12-1999: None> [O-L42902].

Trøgstad, Sæter, vest for, UTM(WGS84): PM 265

267, 110 m o.h., på eksponert steinblokk, odde, 06.02.2000, Løfall, Bjørn Petter bpl-L6438

<Note: TLC 9/2-2000: None. Conf. Einar Timdal> [O-L44400].